

Kratkovidnost in pristranskost slovenskega kolektivnega spomina: primer Angele Vode

Polona Sitar

Kolektivni spomin je izjemno selektiven, saj ga zaznamuje pozaba določenih dogodkov in spominjanje drugih, kar ustvarja specifično podobo preteklosti. Politična oblast si vedno jemlje pravico do različnih vrednotenj in prikazovanj družbenega spomina in pozabe, pri čemer v nekaterih obdobjih posega v zgodovinske diskurze bolj intenzivno kot v drugih, kar se pri nas najpogosteje dogaja v kontekstu polpretekle zgodovine. To seveda zahteva vnovično pozabo in na drugi strani obujanje nekaterih oseb in dogodkov iz zgodovine. Z vseprisotnostjo in poudarjanjem nekaterih vprašanj ali osebnosti v medijih se izoblikuje javna agenda, ki lahko vpliva na percepcijo pomembnosti določenih tem v javnem diskurzu. V medijih se nenehno bije boj o določenih temah, ki dobijo tudi političnega zastopnika. Izjemno nazoren primer, ki jasno odraža dinamiko načrtnega spominjanja in pozabljanja, je primer Angele Vode, rojene leta 1892, ki ji do danes še niso postavili spomenika, je pa ovekovečena kar v dveh filmih.

Angela je pred 2. svetovno vojno ves čas javno delovala. S predavanji in pisanjem se je borila za enakopravnost žensk, za pravičnejšo družbo in proti fašizmu. Njen idealizem, čut za socialno ogrožene, borba za žensko enakopravnost in hkrati tudi nacionalno osvoboditev, so bile vrednote, ki so jo najprej vodile med socialiste in nato komuniste. Javno je grajala pakt o nenapadanju med Hitlerjem in Stalinom leta 1939, s čimer si je prislužila izključitev iz Komunistične partije, in tudi sicer je imela ves čas pomisleke o njeni nezmotljivosti.

Med vojno je bila zaradi svojega aktivnega političnega zavzemanja za pravice Slovencev več mesecev zaprta v italijanskih zaporih, kasneje pa je bila internirana v nemško koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Po vojni je bila leta 1947 na Nagodetovem procesu obtožena narodnega izdajstva

in obsojena na dvajsetletno zaporno kazen. Izpuščena je bila po šestih letih, leta 1953, vendar so ji bile odvzete vse državljske pravice, doletela pa jo je tudi trajna prepoved pravice do dela in lastnega zaslužka. Vsemu navkljub je dočakala visoko starost. Nekega dne se je pri svojih 93-ih letih odločila, da je živela dovolj dolgo, zato je pospravila stanovanje, razdelila svoje skromno imetje, se poslovila od bližnjih in potem prenehala jesti. Po mesecu dni se je izstradala do smrti.

Na mestu je seveda vprašanje, zakaj nam je bila Angela do sedaj povsem neznana. Prvi in edini javni nastop po vojni je imela leta 1982 na nacionalnem radiu, edini intervju z njo pa je naredila Francka Buttalo za *Novo revijo* leta 1984, prav tako pa je o njenem življenju v *Slovenskem biografskem leksikonu* leta 1986 izšel kratek članek Mace Jogan. Angelo je po več kot desetletjih molka v javnosti prva znova obudila Mirjam Miharčič-Hladnik, ki je ob koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja pripravila izdajo treh Angelinih knjig. Decembra 1995 je Mirjam na kulturnem večeru v Novem mestu prvič spregovorila o njej in čeprav so prisotni takrat le debelo gledali, ker še nikoli niso slišali zanjo, danes ni več tako. Leta 1999 je bil njej v spomin v Ljubljani organiziran enodnevni posvet, na podlagi katerega je izšel tudi zbornik razprav. Založba *Nova revija* je decembra 2004 predstavila natisnjene spomine Angele Vode z naslovom *Skriti spomin*, največ pa je do danes o njej napisala Alenka Puhar.

Obuditev Angele Vode v sodobnem medijskem diskurzu

Zakaj je bila Angela Vode ponovno obujena ravno v današnjem času? Danes se o njej namreč ogromno piše in govori. Prisotna je na *Facebooku*, kjer lahko stisneš gumb »všeč mi je«. Spomladi se je v Muzeju novejšje zgodovine v Ljubljani odvilo predavanje na temo njenega življenja in dela. O njej se snemajo tudi filmi: *Skriti spomin Angele Vode* (2009) in *Odkrivanje skritega spomina Angele Vode* (2011). Pišejo se časopisni in spletni članki, tiskajo

se njene knjige: *Značaj in usoda* (1999), *Spomin in pozaba* (2000), *Skriti spomin* (2004). Res je, da je bila Angela ena izmed najbolj znanih feministk in borka za pravice slovenskega naroda, vendar pa ni bila edina borka za pravice žensk pred drugo svetovno vojno, saj so se njene sodobnice tudi ukvarjale z vprašanjem spola; kljub temu je danes Angela v medijih predstavljena kot pionirka slovenske feministične misli.

Predpostavka o tem, ali je bila Angela res prva slovenska feministka, je seveda vprašljiva. Kaj pa Zofka Kveder, ki je že leta 1900 izdala knjigo *Misterij žene*, v kateri je izpostavila nasilje nad ženskami v zakonu in v svojem času tudi naletela na ogromno neodobravanja? Kaj pa Elvira Dolinar, ki se je rodila pet let kasneje kot Angela in velja za eno prvih žensk, ki je v reviji *Slovenka* izpostavila žensko vprašanje? Bila je učiteljica, publicistka in ena prvih feminističnih avtoric, ki se je borila za večjo prisotnost žensk v javnosti. Podobno kot Angelo so tudi njo v katoliškemu časniku *Slovenec* sramotili, njeno pisanje pa ni bilo po godu niti liberalnemu *Slovenskemu narodu*. Ker je bila ves čas deležna napadov zaradi pisanja, se je po prenehanju izhajanja revije *Slovenka* Elvira umaknila iz javnega življenja, tega pa Angela ni nikoli storila sama: iz javnega življenja so jo namreč umaknili drugi.

Angela se nam v času izpred druge svetovne vojne kaže tudi kot kontroverzna osebnost, ki si je s svojim pisanjem požela odmevne kritike, tako pozitivne kot negativne, dejstvo pa je, da je bila zelo poznana osebnost, prisotna v javni sferi, saj so jo pred drugo svetovno vojno poznali vsi izobraženi Slovenci. Leta 1938 je izdala za tiste čase izjemno odmevno knjigo *Spol in usoda*, v kateri je opisala družbeno konstrukcijo spolne identitete ženske, izpostavila problem nezakonskih otrok, opisala pa je tudi problem prostitucije. Po izidu drugega dela, v katerem obravnava družbeni položaj ženske in moralno bedo zakona, je bila deležna kritik predvsem s katoliške strani, saj je bilo pisanje o enakopravnosti moža in žene v zakonski zvezi preveč kontroveržno za cerkveno doktrino. V plenumu OF je nastopala kot voditeljica naprednih žensk in

bila znana kot zaprisežena in razvpita antiklerikalka. Njena samosvojost in upornost se kažeta tudi na temle primeru: ko je bila sredi tridesetih let povabljen na predavanje v Sarajevo, je napovedala zelo nedolžen naslov, ki je obetal, da bo predavala o ženi in miru, vendar pa je dejansko govorila o preteči nevarnosti nacizma in o Hitlerjevih grožnjah, zato jo je moderator ves čas prekinjal.¹ Naslednje predavanje so ji seveda vnaprej pregledali in cenzurirali.

Angela je v sodobnem medijskem diskurzu postala zares prisotna, ko je aprila 2009 TV Slovenija premierno zavrtila film *Angela Vode, Skriti spomin* pod režisersko taktirko Maje Weis, ki je skupaj z Alenko Puhar in Ano Lasić napisala tudi scenarij. Angelo je upodobila Silva Čušin, film pa je posnet po resničnih dogodkih iz njenega življenja, ki jih opisuje v svoji knjigi *Skriti spomin*. Film tako v prvem delu pripoveduje o njeni borbi za ženske, delavske in narodne pravice, kjer lahko kmalu spoznamo njena idealistična prepričanja, ki so jo pripeljala v nacistično taborišče in v komunistični zapor. Večji del filma se potem osredotoča na trpljenje in krivice tistih, ki so v nekdanji Jugoslaviji mislili s svojo glavo, in na represijo v njej. Film smo vzeli pod drobnogled, ker je povzročil različne odmeve in ocene lika Angele Vode. Zanimiv prikaz odzivov je bilo moč najti s prebiranjem spletnih člankov in spletnih forumov,² zato bomo s pomočjo analize diskurza pod drobnogled vzeli nekatere izjave, ki zrcalijo različne recepcije filma. Pri tem nas bo zanimala recepcija gledalcev in odzivi, ki jih je film sprožil v javnosti.

V grobem bi lahko odzive razvrstili v dve večji skupini. Prva zajema tiste, ki vidijo v Angeli žensko z žalostno usodo in moralen vzgled ter ne vsebuje političnih konotacij, zato bi ga lahko poimenovali »apolitično-moralni diskurz«; druga skupina pa je povezana s političnim obujanjem spomina na Angelo, pri čemer obiskovalci spletnih forumov zavzamejo eno izmed dveh pozicij, zato lahko ta diskurz označimo za »pozicijski«. Prvo stališče zavzamejo tisti, ki menijo, da je film manipulacija, drugo pa tisti, ki menijo, da je film o Angeli objektivni in

¹ Leta 1935 je postal predsednik jugoslovanske vlade Milan Stojadinović, ki je skupaj z bosansko Jugoslovansko muslimansko organizacijo (JMO) in Koroščevo Slovensko ljudsko stranko (SLS) oblikoval vsedrjavno Jugoslovansko radikalno zajednico (JRZ), ki je bila naklonjena zunanje-politični naslonitvi na nacistično Nemčijo.

² V analizo so zajeti spletni forumi, ki se nahajajo pod spletnimi članki in recenzijami, ki se nanašajo na film o življenju Angele Vode. V največji meri gre za forume, ki se navezujejo na prispevke, objavljene na interaktivnem medijskem portalu RTV SLO, prav tako pa tudi za druge forume, kot je rubrika Politični čvek na spletni povezavi Med.Over.net. Obiskovalci so glede na svoje komentarje politično različno usmerjeni.

resničen prikaz življenja v komunističnem sistemu.

Apolitična podoba Angele kot ženske z žalostno usodo, ki služi kot moralen zgled

Tako v spletnih člankih in recenzijah filma, kot tudi v izjavah obiskovalcev spletnih forumov, je moč zaznati apolitično percepcijo Angele Vode, ki nastopa kot oseba, ki je lahko vsakemu za vzgled. Ali kot pravi eden izmed obiskovalcev:

To je zgodba o človeški usodi, ne vpletajmo politike po nepotrebem ob omembah režimov. Grozno je dejstvo, kaj vse zmore človek.

V »apolitično-moralnem diskurzu« je Angela dojeta kot razgledana strokovnjakinja, intelektualka, svetovljanka in predstavlja zgled napredne, moderne ženske. Predstavljena je kot nevarna in trdna osebnost, ki misli po svoje in je nezlomljiva ter kot oporečnica, ki se je boji vsak totalitarni sistem. Predstavlja »človeka za vse čase«, ker hodi po sredinski poti, prav tako pa je pogosto aktualizirana kot zgled poštenosti, zato komentatorji vidijo ta film kot pomembno pričevanje, ki zahteva spoštljiv spomin in opravičilo za krivice. Obiskovalci spletnih forumov menijo, da film govori o posameznikovem padcu v kolesje sistema, ki se je izrodil in oddaljil od ideala, v katerega je ob vstopu vanj verjel. Film torej po njihovem mnenju ne kritizira partizanov in Osvobodilne fronte, ampak posameznike, ki so vzeli usodo drugih ljudi v svoje roke ter si prikrojili sistem in resnico. Poudarjajo, da ob omembah režimov ne smemo po nepotrebem vpletati politike, ampak se moramo zgražati nad tem, kaj vse zmore človek – mučiti in ubiti svojega brata. Prav tako nam lahko njena zgodba služi kot opomin, »ki zahteva kvečjemu spoštljiv spomin in opravičilo, morda celo samoizločitev ljudi, ki bi tudi danes na področju javnega vse naredili za položaj, oblast, denar«.

Politično obujanje spomina na Angelo Vode

Poleg »apolitično-moralnega diskurza« je v precej večji meri prisotno tudi politično obujanje spomina na Vodetovo. Obiskovalci spletnih forumov v večini primerov namreč menijo, da je v filmu o Angeli prisotno mnogo političnih konotacij.

Znotraj tega diskurza izstopata predvsem dve poziciji. Prvo so zavzeli tisti, ki menijo, da je film zlorabil Angelo kot osebo, saj je protagonistka prikazana kot sinonim za to, da je bil celoten političen sistem, v katerem je živel, slab, druga skupina pa zastopa pozicijo, da je film o Angeli objektivni prikaz dogodkov in resničnega življenja v komunističnem obdobju.

Film je bil projekt javne televizije, ki je s proračunom več kot milijon evrov stal dvakrat več kot vsi ostali programi TV Slovenije v celem letu, njegov nastanek pa je bil po mnenju mnogih »kulturnobojno« naglašen. Stališče TV Slovenije o tem, zakaj so film sploh posneli, je bilo, da je dolžnost javnih ustanov v demokratičnih družbah soočiti ljudi s pomembnimi nacionalnimi temami na čim bolj verodostojen način. Film naj bi tako odražal premalo znano dobo in hkrati prispeval k občemu znanju sodobne družbe.

Zgodbo o Angeli vidijo nekateri obiskovalci forumov v kontekstu aktualne politike kot močan udarec slovenski levici in opozarjajo:

Današnja desnica nima nobene pravice zlorabljeni njene usode za pritlehno propagandno manipuliranje.

Tem obiskovalcem forumov se zdi sporno tudi financiranje filma, ki temelji na denarju davkoplačevalcev:

Sramota, da odhajajoča belogardistična vlada meče stran naš davkoplačevalski denar za takšne neumnosti, ki sicer koristijo eni politični opciji, škodijo pa drugi.

Še več, film o grozljivi usodi Angele Vode naj bi vseboval isto logiko, kot razkazovanje posmrtnih ostankov:

Celovečerni film o grozljivi usodi Angele Vode, ki so ga posneli po njenih spominih, je načeloma povsem iste logike kot razkazovanje posmrtnih ostankov hrvaških ustašev iz Rova Barbara.

Obiskovalcem forumov, ki so izražali takšne pomisleke, se ne zdi naključno, da je film nastajal v času volilnega boja,³ zato vidijo Angelo kot osebo, katere nesrečno zgodbo poskušajo

³ Na državnozborskih volitvah leta 2008 so Slovensko demokratsko stranko (SDS) nepričakovano, kljub ugodnim javnomnenjskim raziskavam, prehiteli Socialni demokrati (SD), ki so oblikovali levsredinsko koalicijsko vlado; film pa je ugledal luč sveta leta 2009, torej takoj po volitvah, snemanje pa je potekalo še v času desnoredinske vlade.

Na eni strani imamo komentatorje, ki razumejo film o Angeli Vode popolnoma apolitično, saj v njej vidijo osebo, ki je lahko vsakemu za vzgled, na drugi strani pa tiste obiskovalce spletnih forumov in avtorje člankov, ki v filmu vidijo politične konotacije in se poslužujejo »pozicijskega diskurza«, pri čemer je med njimi prisotna izrazita polarizacija.

desni politiki izkoristiti za svoje politične cilje, pri čemer je Angela prikazana kot sinonim za to, da je bil celoten političen sistem, v katerem je živel, slab:

Ni naključje, da film nastaja ravno zdaj, ko traja volilni boj, nekdo pač poskuša izkoristiti to nesrečno zgodbo za svoje politične cilje. To pa je nemoralno in podlo dejanje ... Jaz priznavam, da se je Angeli Vode morda res zgodila krivica, ampak ona ne more bit izgovor, da je bil ves politični sistem, ki je takrat vladal, zaradi nje zanič. Gre za tipično manipulacijo s posploševanjem ...

Če postavimo filmsko obuditev Angele v širši kontekst, moramo vedeti, da je prišel na male ekrane v času, ko se je Slovenija spet začela zanimati za svojo nedavno preteklost in v času, ko se je prebivalcem slovenske prestolnice obetal referendum o poimenovanju Titove ulice.

Film o Angeli Vode ti obiskovalci forumov primerjajo z dokumentarnim filmom *Otroci s Petrička*, ki je bil na TV Slovenija predvajan novembra 2007 in govori o usodi otrok, ki so jih revolucionarji po vojni odvzeli staršem v povojnem taborišču, potem ko so jih ubili na Teharjah. Oba filma nekateri kritiki v svojih filmskih recenzijah označijo za »propagandni zmazek za potrebe desničarske propagande, ki demonizira Jugoslavijo in socialistični sistem«. Sprašujejo se, zakaj »klerikalci« ne posnamejo filma, ki bi pripovedoval o »podvigih Kristusove vojske«, s katero poimenujejo domobranci na Sv. Urhu pri Ljubljani, ki je bila domobrantska postojanka, znana predvsem po mučenju in ubijanju partizanov ter ostalih pripadnikov narodnoosvobodilnega boja, ali pa filma o Kozlarjevi gošči, ki je znana po vojnih zločinih, ki so jih v bližini zagrešili pripadniki protikomunistične skupine *Črna roka*. Menijo, da film s svojo pretirano osredotočenostjo na prikazovanje grozot v jugoslovanskem komunističnem režimu služi kot podlaga za obsodbo mednarodnih komunističnih gibanj. Skratka, moti jih, da se s snemanjem samo tistih filmov, ki prikazujejo le grozote komunističnega sistema, slika zgodovino v črno-beli barvi.

Na drugi strani imamo tiste obiskovalce forumov, ki vidijo v filmu o Angeli resničen in objektivni prikaz dogodkov, saj je po njihovem mnenju film »resnica, ki prikaže zločinski komunizem v pravi luči«, in veseli so, da prihajajo te stvari na dan:

Krasno, da prihajajo vendar te stvari na dan! Bojim se pa, da je vendar veliko »intelektualcev, ki še vedno prisegajo na bolj ali manj na šolsko zgodovino preteklih desetletij.

Edino prav je, da je resnica zunaj!

Angela se kaže kot pozitivna osebnost, ker je od znotraj razkrivala ustroj delovanja komunističnih strank, tudi to, kako so obračunale z lastnimi člani. Mnogim ljudem na forumih se zdi film objektivni in resničen prikaz zgodovinskih dogodkov, zato se jim zdi nujno, da bi ga vrteli v šolah za izobraževalni namen. Film je bil med drugim predvajan na gradu Rajhenberg ob dnevu spomina na žrtve totalitarnih in avtoritarnih režimov. Brez dvoma po mnenju nekaterih prikazuje objektivno ogledalo zgodovinske resnice in pomeni popravek »uradne« zgodovine, zato so veseli, da se takšni filmi snemajo:

Podoba teh zločinov in njihovi povzročitelji se bodo nepreklicno in pravilno izrisali v zgodovino.

V kontekstu političnega dožemanja filma smo torej priča izraziti polarizaciji. Med izjavami na forumih ni mogoče najti komentarjev, ki bi bili napisani iz določene objektivne distance (recimo, da film ne temelji na sporni temi, ampak da je sporen le njen prikaz ipd.), ampak lahko preberemo precej burne izjave v skladu s »pozicijskim diskurzom«. Takole pravi eden izmed obiskovalcev spletnih forumov, ki dojemata film v političnem kontekstu:

Film o Angeli te drže, obsodbe, ki bi privrela na dan iz same zgodbe, ne zmore. Prav zato obsodbo ne samo izreče, ampak jo izreka, in to neprestano, prevečkrat, preveč neposredno in preveč banalno.

Škoda, da nekaj, kar naj bi bil umetniški dogodek, dobi priokus ideološke zmage, praznika neke politične, da ne rečem politikanske opcije.

Tiste bolj artikulirane kritike recenzentov filma opozarjajo, da sama tema, torej življenje v komunističnem sistemu, ni napačna in da s sporočilom filma o Angeli Vode, ki obuja komunistični sistem, ni nič narobe, problematično pa je, da Angela nastopa kot sredstvo manipulacije, saj je njena osrednja vloga v filmu »dokazovanje zločinskosti sistema«:

Najbolj dominantna sporočilna linija je nedvomno obsodba komunističnega režima. S tem ni popolnoma nič narobe, nasprotno, če se le ne spremeni v pamflet oziroma če zaradi pretirane poudarjenosti ne začne nažirati prepričljivosti filma. In v tem primeru ga. /.../ Angelo Vode vidimo kot neosebno kolesce, ujeto v zgodovinski plaz, ki je tam zgolj v funkciji dokazovanja zločinskosti sistema, torej teze, ne pa zaradi velike izpovedne moči njene osebne zgodbe, ki prav ta sistem obsoja že sama po sebi in iz sebe. (Čar in Leiler, Razgledi, 2009)

Od spomina do pozabe

Če povzamemo: v prispevku smo s pomočjo analize diskurza pod drobnogled vzeli nekatere izjave obiskovalcev spletnih forumov in piscev spletnih člankov, ki odražajo različne recepcije filma. Na eni strani imamo komentatorje, ki razumejo film o Angeli Vode popolnoma apolitično, saj v njej vidijo osebo, ki je lahko vsakemu za vzgled. Poudarjajo, da ob omembah režimov ne smemo po nepotrebnem vpletati politike, ampak se moramo zgražati nad tem, kaj vse zmore človek, njena zgodba pa nam lahko služi kot opomin. Toda ravno ta »apolitično-moralni diskurz«, ki zanika vse politične elemente v filmu, ki *de facto* je politični film (saj film obravnava politične teme, poleg tega pa je njegova protagonistka osebnost, ki je bila politično zelo aktivna), jim onemogoča celostno razumevanje filma. Z osredotočanjem le na moralno sporočilo filma, ne pa tudi na politično, ti obiskovalci forumov in pisci člankov ne morejo dojeti njegovega celotnega sporočila, kar posledično pomeni, da niso zmožni podati konstruktivne kritike. Na drugi strani imamo tiste obiskovalce spletnih forumov in avtorje člankov, ki v filmu vidijo politične konotacije in se poslužujejo »pozicijskega diskurza«, pri čemer je med njimi prisotna izrazita polarizacija. Delno odgovornost za tako močno polarizacijo, ki nastaja zaradi »pozicijskega diskurza«, lahko pripišemo tistim, ki se poslužujejo »apolitično-moralnega diskurza«, saj ne

premorejo konstruktivne kritike in argumentov, s katerimi bi lahko omejili ali zmanjšali intenzivnost polarizacije pri tistih, ki film dojemajo politično.

Tako imamo znotraj skupine, ki v filmu vidi politične konotacije, na eni strani tiste, ki menijo, da zgodba o Angeli v filmu ni reprezentativna, saj služi političnim ciljem (z njo se ustvarja vtis, da je bil celoten komunistični sistem slab), kar ti obiskovalci forumov in avtorji člankov označijo za manipulacijo in posploševanje, pri čemer pa ne zanikajo, da se je Angeli v istem političnem sistemu zares godila krivica. Moti jih predvsem to, kako film prikazuje določena dejstva iz njenega življenja, ne nasprotujejo pa prikazovanju tega obdobja. Opozarjajo, da film o Angeli Vode ni edini, ki prikazuje represijo komunističnega sistema, saj smo si pred njim že lahko ogledali film *Otroci s Petrička*. Menijo, da takšni filmi mečejo slabo luč na življenje v komunističnem sistemu in zahtevajo, da se za uravnotežen prikaz zgodovine v filmih upodobi tudi grehe domobrancev in ostalih protikomunističnih skupin. Ti obiskovalci forumov in avtorji člankov menijo, da film o Angeli, ki se osredotoča na prikazovanje trpečega življenja v komunizmu, služi v korist eni politični opciji na škodo druge. Prav tako opozarjajo, da s tem, ko film prikazuje Angelo kot junakinjo, ki je komunizem pokazala »v pravi luči«, ne poudari dovolj njenega kritičnega odnosa do političnega klerikalizma in Katoliške cerkve, s čimer potisne v ozadje njena stališča, prav tako pa zanemari njen levičarski aktivizem.

Na drugi strani imamo znotraj skupine, ki vidi film o Angeli Vode v političnem kontekstu, tiste obiskovalce spletnih forumov in avtorje člankov, ki nekritično receptirajo filmu o Angeli in ga imajo za resničen in objektivni prikaz dogodkov, saj po njihovem mnenju prikaže komunizem v pravi, brutalni luči. Predlagajo, da bi se film predvajal v šolah za izobraževalne namene. Ta skupina ne ločuje med zgodovinskimi dejstvi in njihovimi interpretacijami, saj film dojema nekritično in meni, da je bil celoten komunistični sistem slab. Zaradi pomanjkanja objektivne distance posplošuje represijo komunističnega sistema, ki je prikazana v filmu, na celotno obdobje, saj nekritično predpostavlja, da so vsa obdobja znotraj komunizma vsebovala enako visoko stopnjo represije.

Od pozabe nazaj k spominu?

Angelina prijateljica Mojca Prinčič je dejala, da je bil ravno značaj tisti, ki je Angeli nakopal toliko težav z oblastjo; sama pa dodajam, da sta ravno njen značaj in osebnost tisto, kar

jo je danes obudilo iz zgodovinske pozabe. Angelo je namreč zaznamovala odločnost, nekonformizem, vztrajnost, pogum in sočutje do sočloveka, zato je bila danes obujena tudi zaradi svojih značajskih karakteristik in osebnostnih potez, kot so načelnost, pogum in razvit čut za sočloveka. Ravno s temi pridevniki je portretirana v medijskem svetu in nam v sodobni družbi služi za svetel zgled.

Res je, da je že dobila filmski spomenik, pravzaprav kar dva, a na tistega velikega in bronastega v središču Ljubljane, še vedno čaka. Moramo namreč vzeti v ozir dejstvo, da so spomeniki konkretna manifestacija kolektivne družbene zgodovine, z njihovo pomočjo pa ne omogočamo le, da zgodovina postane vidna, ampak ustvarjamo točno določeno reprezentacijo zgodovine v družbi. In če se le bežno sprehodimo po naši prestolnici, potem nam hitro postane jasno, da je slovenska

skupnost izjemno patriarhalna, saj so ulice, trgi, letališča in ceste le redkokdaj poimenovane z imenom kakšne pomembne ženske osebnosti iz naše zgodovine, s čimer se vzbuja občutek, kot da jih sploh nismo imeli. Poimenovanje javnega prostora je namreč vedno vpeto v različne politike moči. V središču našega glavnega mesta ne moremo najti ulice ali trga, poimenovanega po ženski, kar nas lahko resnično skrbi. Toda v naši zgodovini imamo vendarle toliko izjemnih žensk, ki so kljub sovražno nastrojeni okolici pokazale svojo izjemnost v vseh družbenih sferah.

Angela se je skupaj z mnogimi soborkami zavzemala za pravice žensk, narodne pravice Slovencev in za bolj pravično, socialno družbo, a sodoben zgodovinski spomin do njih žal ne seže, če pa že, pa jih izrabi za politično orodje, ki razdružuje ljudi, kot je razvidno v primeru Angele Vode. ●